

Вовед или увод?

Маргарита Бузалковска - Алексова
Филозофски факултет, Скопје
Институт за класични студии
buzalkov@systasis.org.mk

Последниве неколку години во печатот, на телевизијата, во пишуваниот и говорниот јазик сè почесто се чита и слуша сложената именка *вовед*, покрај постарата и сè поретко употребувана препозиционална сложенка *увод*. Тоа е бездруго повод за размисла која од овие две именки е својствена за македонскиот јазик и зошто. [1]

А. Морфо-фонемски закономерности на вториот дел

Познато е дека во споредба со самогласката е во состав на коренот од глаголите што ја содржат (сп. *бер-е*, *теч-е*, или сложенките *из-бер-е*, *ис-теч-е*, *при-лег-а*, *из-лез-е*), глаголските именки изведени од истиот тој корен ја содржат одгласната *о*-степен (на пр. *из-бор*, *ис-ток*, покрај *ток*, *при-лог*, *из-лог*).

Партиципите на перфектот пак, го содржат истиот вокализам (в. *истечен*, *излезен*), или пак не содржат вокал, односно се оформени со нулта степен од глаголскиот корен, како на пр. во *избран*. Тие, се разбира, имаат пасивно значење.

Од друга страна, од оформените именки се изедуваат придавки со активно значење. Така на пр., од *избор* имаме *изборен молк*, наспроти *избран член*, или *увозен биланс*, противпоставен на *увезена стока* итн.

Од погоре приведените примери е јасно, дека следиме два (*излезе*, *излог*, *излезен*) или три одгласни степени (*избере*, *избор*, *избран*) од еден ист корен. Ваквата одлика е својствена и за другите индоевропски јазици: сп. мик. -грч. *pe-re*, *lpher-ei*, покрај *di-pte-ra-po-ro*, *ldiphthera-phor-os*, ст.-грч. *φέρω*, *φόρος*, *δίφρος*, што претставуваат паралели на македонските **бер-*, **бор-*, **бр-*, (односно тие се по потекло од индоевропскиот корен **bher-/*bhor-/*bhr-*), лат. *tegō*, *toga*, или англ. *sing*, *song*, семантички соодветна на македонската паралела пее, пој.

Очигледно е дека на оваа група корени, кои покажуваат различни одгласни степени, припаѓа и коренот **вед-/ *вод-* (сп. ст.- сл. *вѣсти* од **вед-ти*). Во македонскиот се запазени: а. сложени глаголи изведени од одгласната е-степен од коренот: *преведе*, *изведе*, *доведе*, *одведе*; б. партиципи: *преведен*, *изведен*, *доведен*, *одведен*, со пасивно значење; в. именки со о-одгласна степен *превод*, *извод*, *довод*, *одвод* (покрај простата глаголската именка *вод*, што се употребува во војничката терминологија) и г. придавки изведени од именката, со активно значење : *изводен*, *преводен*, *доводен*, *одводен*.

Б. Морфофонемско-семантички одлики на вториот дел

Не е едноставно прашање како ќе се оформи зборот, зашто токму од начинот на формирањето зависи и неговото значење, како и значењето на изведенката од него. Семантичкиот развој е нераскинливо врзан за одгласната степен што ја содржи определен збор и неговите изведенки: имено, партиципот на перфектот има *пасивно значење*, а посвојните придавки изведени од именката – *активно*.

Токму тоа е она што пречи во употребата на синтагмата *воведен збор*: аналогијата со *преведен (текст), изведен (збор), доведен, одведен*, упатува на значењето упатен во нешто, оној што знае како и зошто постапува вака или онака. Истата одгласна степен секако го отежнува, или поскоро го оневозможува активното значење - сп. и *истече, истечен*, наспроти *исток, проток, доток*, односно изведенките *проточна вода, источна страна, доточна*, покрај *ми дотече силен Вардар*, или *дотечен* итн.

Семантичката противпоставеност меѓу *преведен* и *преводен* би ја објасниле на следниов начин: *преведен текст* е оној што содржи превод од еден јазик на друг, а *преводен* оној што му припаѓа на *преводот*; така на пр., зборуваме за стилските одлики на преводниот текст наспроти оние на оригиналниот итн.

Исто така не треба да се губи од вид и големата разлика во значењето меѓу *излез* (=место низ кое се излегува) и *излог* (место на кое нештото е изнесено), сп. *излезе* или *влез* и *влог* покрај *влезе* и др.

И заради овие морфолошко-семантички причини, прифаќањето на сложената именка *вовед* би било навистина проблематично.

Од морфофонемска пак гледна точка, таа отскокнува од многубројните сложенки изведени од истиот прост глагол: *превод, извод, довод, одвод* (покрај простиот збор *вод* или *водовод*, во состав на сложенка надвор од предложните). Прост коренски збор со *e*-одгласна степен во македонскиот јазик не ни е познат.

Од погоре кажаново произлегува, дека во македонскиот јазик има фонетска, морфолошка и семантичка подлога за прифаќањето на *-вод* како втор дел од препозиционалната сложенка. Закономерност е во современиот македонски јазик, како што е впрочем правило и во другите индоевропски јазици - наследство и практика на употребата во македонскиот, со која тој природно си ги носи одликите заеднички за семејството на индоевропските јазици.

В. Прв дел

Основното прашање што треба да си го поставиме за првиот дел од препозиционалната сложенка *увод*, е следново: - Својствен ли е префиксот и преверб *y-* за македонскиот јазик и се употребува во него или не?

Со него се оформени именките: *украс, успех, уплав, углед, употреба*; во административниот јазик (и пошироко): *упатство, указ, увоз, управа, упис*; граматички: удвоен; како прв дел од глаголите: *усвои, упати, усмери, украде, усна (се), успокои, убеди*,

узна, укажа, удоми (се), уби, умре, утврди, придавките: *ужален* (сп. српско-хрв. *ожалоћен*), *уплашен*; во говорниот *умеси, угреало, утена, уплакана, уроци* и др.

Мошне е важно да се има предвид, дека *в* и *ј* се полугласови, односно, дека на оние места каде што на говорителите им е тешко да го изговараат *в*, тие или ја употребуваат неговата самогласна вредност *у*, или му ја додаваат: на пр. *станва*, но и *стануе* или *станува*, или *прашва, прашуе, прашува* или, заради тоа што му е тешко да изговори *ј*, како на пр. во Македон-ја, говорителот изговара Македонија. Така се објаснуваат и горните премини на *в* во *у* пред *б, с, п, г, д* и тн.

Ако се прифатат погоре изнесените паралели, произлегува дека препозиционалната сложена именка својствена за македонскиот јазик е *увод*, односно правилната од неа изведена придавка е *уводен*, а не *вовед* и *воведен*.

Изборот на употребата, како и одговорноста (аналогното оформување на примери како **пре-вед, *довед, *од-вед*, односно **в(о)крас, *в(о)глед, *в(о)беди, *в(о)мре*), во секој случај остануваат индивидуални.

Белешки:

[1] На оваа проблематика беше пишувано и во Годишниот зборник на Филозофскиот факултет, но заради ограничениот пристап на пошироката јавност до ова списание, решивме повторно да зборуваме за ова прашање.